

Het is midden in de nacht als ik wakker word van je gestommel op de trap. Hoe laat is het? Wat doe je? Ik vind je in de keuken. Je bent thee aan het zetten. Ik gaap.

‘Het is vier uur, Nini.’

‘Tijd voor thee.’

Wat maakt het ook uit, ik ga bij je aan de keukentafel zitten. We wachten tot het water kookt. Ik kijk naar je. Zolang ik me kan herinneren vouw je zo je hand onder je kin.

‘Welke dag is het vandaag?’

‘Zaterdag. Ochtend.’

De waterkoker slaat af. Ik hang in elke mok een theezakje.

Je roert een draaikolkje.

‘Je was weg,’ zeg ik. ‘Je bed was leeg.’

‘Jij ook.’

‘We zijn er weer. Gelukkig.’

‘Is het dinsdag?’

‘Nee. Waarom ben je wakker?’

‘De duif.’

‘We gaan zo weer slapen.’

‘Woensdag?’

‘Als je je thee op hebt, gaan we terug naar boven.’

‘Kom je bij mij in bed?’

Bij jou in bed? Meen je dat nou? Dat wil ik, maar dat mocht nooit vroeger, dan kon je niet slapen zei je, dan werd je steeds wakker als ik me omdraaide.

‘Goed.’

‘Waar was je nou?’

‘Gewerkt.’ Ik ben moe.

‘Je bent zo wit.’ Ik weet niet hoe ik je moet vertellen dat ik in Auschwitz was. Als ik dat zeg, zou je je doodschrikken. Ik zou nog zoveel eerst moeten vertellen.

‘Ik voel me niet zo lekker.’ Dat is in ieder geval de waarheid. Ik leg mijn hoofd op mijn armen en begin te huilen.

‘Wat scheelt eraan?’ vraag je. En je komt naar me toe, je buigt over me heen en aait mijn rug zoals je deed toen ik nog klein was. Het helpt. Aanraken helpt altijd.

‘Bel morgen maar dat je niet komt werken. Je bent nooit ziek.’

‘Dat kan niet.’

‘Ze kunnen je niet ontslaan. Je hebt een vast contract.’ Ik zeg niets. ‘Hoe laat is het? Waarom drinken we eigenlijk thee midden in de nacht?’

‘Thee smaakt altijd.’

Je blijft stil.

‘Ik woon toch hier?’ Je knikt. ‘Waarom woon ik weer hier?’

‘Dit is ons huis,’ zeg je. Zo is het. Je roert in het glas. ‘Toen ik serveerster was bij Plaswijck wist ik als ze binnenkwamen al wie er de Hongerwinter had meegemaakt. Zij weigerden nooit eten. Zo’n dame van mijn leeftijd zei dan: “Oh, jóngens, dat ziet er goed uit, kijk die saus op de bloemkool.” Uit eten gaan was vreselijk voor ze. Het was een estafette van gang naar gang, waarbij ze goed in de gaten hielden hoe ver ze voorlagen op de anderen.’

‘Zullen we weer gaan slapen?’ We lopen naar boven, ik

breng je naar jouw kant van het bed. ‘Over een paar uur is het ochtend. Dan mag je me wakker maken,’ zeg ik. Omgekeerde wereld. Je knikt, een toef wit haar boven de deken. Je zucht diep.

‘Welterusten,’ mompel je als ik zeg dat ik nog even mijn tanden ga poetsen.

Ik controleer nog een keer of de voordeur op het nachtslot zit, en halverwege de trap keer ik om en doe het nog eens omdat ik het niet meer weet. Op de douchemat wrijf ik mijn tenen over elkaar, ze blijven koud. In de spiegel boven de wasbak kijk ik naar mezelf.

Het schreeuwen, die lichamen. Op Antons gezicht was angst te lezen, echte angst. Ik heb geprobeerd het hem uit te leggen. Het hielp niet. Ik zie de kleedkamer. De nummers boven de haken. De kleren. Ik denk aan Jack. Hoe hij naar me kijkt. Ik weet niet wat hij wil.

Het licht uit, over de overloop. Ik werp een blik in mijn eigen kamer en stap aan opa’s kant bij jou in bed. Je bent al in slaap gevallen. Ik heb je gemist. Je zachte ademhaling.

Toen ik studeerde, haalde ik nog wel eens een nachtje door, maar ik kan me niet herinneren dat het dan lang duurde voor ik in slaap viel. Ik lig op mijn rug. Mijn handen op mijn buik. Ik denk aan de vrachtwagens. Al die schorten, zou iemand die speciaal voor de film gemaakt hebben?

Je rug zit vol moedervlekken. Dit lichaam ken ik zo goed. Deze rug. Deze billen waaruit het vet is verdwenen maar waarvan de huid zo zacht is. Deze benen waaraan de voeten zitten die je altijd hebben gekweld. De bobbel aan de zijkant van die voeten waardoor je tenen scheef zijn gaan

groeien, die bobbels deden je vroeger al pijn. Ik hou van die voeten. Ruw gebarsten hakken waar nog steeds elke zaterdag uierzelf opgesmeerd wordt, tegenwoordig doe ik het voor je. Dure crèmes zijn nergens voor nodig, zeg jij. Vroeger was ik graag bij je in de douche. De subtiele geur van je lichaam. Ik herken het zoals je hier voor me staat, leunend tegen de wasbak, meer voorovergebogen dan toen. Maar in de geur zit tegenwoordig een zweem van iets scherpers. Je stram geworden lichaam zeep ik in.

‘Is dat die roze?’ Je wijst naar het kastje boven de wasbak.

‘Lavendel,’ zeg ik. De blauwige cijfers op je linkerarm. Ze zijn in de huid weggezonden maar nog altijd leesbaar.

‘Ik wil die roze.’ Dus veeg ik met het washandje het mees-te weg. Pak de andere fles en zeep je rug weer in.

‘Ik wil niet nat worden.’

‘Je gaat op een stoel zitten, je valt niet, Nini.’

‘Toen ik klein was gingen we op zaterdagmiddag in bad. Allemaal...’

‘In hetzelfde water. Dat weet ik.’

Het is een tuinstoel uit de schuur die ik naar boven heb gesleept. Ik voel of het water niet te warm is, hou je vast in je oksel en leid je naar de stoel. Slappe billen liggen op de zitting, het vel van je rug hangt een beetje over de leuning. Je sluit je ogen als je het warme water voelt. Ik was je haar, dat dunne bosje waar niets mee te beginnen is.

‘Babyshampoo?’ Je arm komt omhoog, je hand zoekt mijn pols. De zeep loopt in stroompjes van je hoofd. ‘Judith, is dat die lekkere shampoo?’

‘Ja.’ Ik masseer je hoofdhuid.

‘In het kamp heb ik niet gedoucht.’ Je doet je hoofd naar

achteren als ik het uitspoel. Het kamp. Moet dat nu? 'Bijna een jaar niet.' Ik spoel verder. 'Je went overal aan.'

Ik zeg het niet, ik denk: laat maar. Toen ik klein was, ja, toen wilde ik er alles over weten. Door de film weet ik niet meer wat ik ermee moet. Wat er in die oorlog gebeurde ligt zo buiten mijn voorstellingsvermogen dat ik er niet bij kan komen. Jouw oorlog zal met jou sterven. Ik kan er nog zoveel over weten, tegelijk begrijp ik er niets van.

Eraan denken maakt je verdrietig en daarna weet je niet meer waarom je verdrietig bent en dat maakt mij weer verdrietig. 'Toen Rosa en Hans weg waren, maakte niets meer uit.'

De oorlog is zeventig jaar geleden. Zeventig jaar. Zelfs heel veel mensen die ná de oorlog geboren zijn, zijn ook allang weer dood, zó lang.

'Na een tijdje ruik je jezelf niet meer.' Het is alsof er bij jou vanbinnen al die jaren water heeft gesijpeld. Het doet er lang over om iets uit te hollen, maar als het eenmaal doorbreekt, houdt niets het tegen. Ik spoel je haar weer. Je praat en praat. Iets met rijen die gesplitst werden. De trein. Dat van die treinen dat weet ik natuurlijk wel. En Rosa. Ik spoel je af. Pak een handdoek. Je doet je armen omhoog zodat ik je af kan drogen. Het raam in de douche zet ik open.

'Frisse lucht.' Ik zeg maar wat. Je huilt om Rosa. 'Een mens heeft frisse lucht nodig.' Ik hoef maar iets te doen of je huilt. 'Nini, je voeten, zo kom ik niet tussen je tenen.' Je lijkt me nu pas te zien.

'Welke dag is het?'

'Zondag.'

'Nee.'

‘Jawel, de vuilcontainers worden morgen geleeegd.’

‘Alles was daar vies. Alles.’

‘Jij bent nu weer schoon.’

‘Wat zeg je?’

‘Lekker schoon.’

‘Welke dag?’

‘Zondag.’

‘Nee, dinsdag. Op dinsdag gingen de treinen.’

Al van verre zie ik Auschwitz in de polder liggen. Op het weiland staan rijen schuren in het gelid. Eromheen gebogen palen met prikkeldraad, hoge houten wachtposten. Op de set gonsde het van de verhalen over wat de mannen van locatie aan het bouwen waren.

Aan de andere kant van de weg staat een boerderij. Op de witgeverfde steen aan de straat lees ik ‘fam. Droesbeke’. Een runner staat klaar om me het weiland in te sturen. Daar parkeer ik de auto. De familie heeft hun huis, schuur en weiland voor een week verhuurd, zegt Wendy. Ze schijnen zo lang in een bungalowpark in de buurt te zitten. Die staan allemaal leeg in het laagseizoen. Als wij hier klaar zijn, komen ze terug.

Ik loop naar de schuur op het erf. Een productieassistent staat bij de deur. Alle figuranten worden naar binnen gestuurd.

‘Honderd man vandaag,’ zegt ze gehaast. ‘Doorlopen, jongens,’ tegen de mensen die ze al heeft afgestreept. Ik loop de schuur in. Hier staan normaal landbouwmachines, in de betonnen vloer zitten oliekringen. Het ruikt er naar het hooi dat onder het dak op een hoge zolder is gestapeld.

Haar en make-up bevinden zich direct naast de deur, pikken zo nog wat daglicht mee. De partytenten van kleding staan vlakbij, achter een halfhoog gemetseld muurtje, uit de wind. Jane rent voorbij, porto in de hand. Robert praat met de jongen van licht. Helemaal achterin in de hoek van de schuur staat de kleine caravan van catering. Hij heeft een rode luifel en is versierd met kleurige bloemen. Eromheen, een beetje verloren in die grote schuur staan de houten klaptafels en banken waaraan wij zullen eten. Cast en crew zijn weer gescheiden, op drie van de tien rijen ligt een geprint A4. Rood-wit lint is tussendoor gespannen.

Alles bij catering is knus en vol kleur, op de tafels staan plantjes alsof het geen enkele moeite kost om gezelligheid mee te verhuizen. Boven de tafels hangt een snoer lampjes.

Achter in de schuur zit een deur naar de boerderij, die verderop op het terrein staat. Los van de schuur. Ernaast een andere deur waar 'kleedruimte voor figuratie' op staat. Er staan blaaskachelts aan, het is er vochtig en de geur van motorolie en benzine is zo sterk dat ik hem kan proeven. Ook hier zijn banken voor ons klaargezet. Op een ervan gooi ik mijn tas. De gewone figuranten kleden zich hier om.

Ik loop naar kleding. Fatima geeft me mijn uniform en ik ga naar de partytent om me om te kleden. Als ik weer langs Miranda ben geweest en verpleegster ben, ga ik onder de lampjes aan tafel zitten en pak koffie van de tafel naast de rode luifel. Nieuwe figuranten komen onwennig in het licht. Iedereen wacht stil af. Ik zie sommigen naar zichzelf kijken. Peter komt bij me zitten. Hij heeft zijn eigen joggingbroek nog aan. Een dik vest. Het is vroeg in de ochtend en de kou van de nacht zit nog in de schuur.

‘Heb je het gezien, buiten, hoe echt het lijkt?’ Glanzende ogen. Waar haalt die man het enthousiasme toch vandaan? Ik schuif een beker koffie zijn kant op. ‘Je ziet die schuren al vanaf de weg.’ Ik knik. ‘Dit wordt iets bijzonders.’ Ik glimlach naar hem. ‘Echt waar! Ik heb een voorgevoel. Deze set, dit is groots aangepakt. Die trein...’ Ik zag de wagon ook al in het weiland staan. Net echt.

‘Ik ken je nu lang genoeg om te weten dat je onverbeterlijk bent, Peter.’ We lachen. Roeren in onze koffie.

‘Let op mijn woorden, ik krijg gelijk.’ Dan verandert zijn houding. Hij wordt serieus en buigt zich naar mij toe. ‘Pas op, meisje. Dat wil ik nog tegen je zeggen.’ De wending is zo onverwachts dat ik bloos.

‘Waarvoor?’ Mijn ogen schieten over tafel naar de andere figuranten. Die lijken heel stil te wachten maar ze luisteren met belangstelling naar wat wij zeggen. Ik vang de blik van een vrouw.

‘Hij vindt je leuk. Ik zie het,’ zegt Peter. De vrouw kijkt weg. Ik stoot Peter aan.

‘Shht.’ Hij praat zachter als hij doorgaat.

‘Hij heeft een lange staat van dienst en jij bent maar een figurant.’

Ik kijk naar de miniroos in het gekleurde emmertje op het tafelzeil. Ook de doorns zijn klein.

‘Ik waarschuw alleen.’

‘Oké,’ zeg ik. ‘Bedankt.’

De hele groep figuranten, met voorop Irem, steekt de weg over van de boerderij naar de weilanden. In het eerste weiland staat het kamp. Barakken van hout in rijen achter

elkaar. Ik heb me nooit zo gerealiseerd dat het maar schuren zijn. De mannen van locatie zeggen dat het in het echt paardenstallen waren. Voor het leger. In elke barak sliepen vierhonderd tot zevenhonderd mensen.

Dichterbij gekomen zie ik dat op dit weiland geen echte barakken staan. Het zijn decorstukken, gemaakt van twee schotten. Eén lange kant en één zijkant, meer niet. Er is maar één echte barak waar je naar binnen kunt.

We lopen langs het kamp. Een weiland verderop is een stukje rails gelegd. Echt spoor. Geen rails van grip. Er staat een veewagon op zonder locomotief. Eromheen wachtposten en prikkeldraad. De sfeer is bedrukker en serieuzer dan in Apeldoorn.

De metalen schuiven worden opgetild en er stroomt frisse lucht naar binnen. De deuren van de wagon gaan open. Eindelijk. We zijn verblind door het licht. Waar zijn we? Hoelang zaten we in de trein? Een soldaat trekt de deuren verder open. 'Alle raus!' Hij jaagt de voorste vrouwen de wagon uit. Een andere man in uniform helpt ons met de afstap. Hij kijkt vriendelijk, bijna bezorgd, maar begint dan toch te vloeken. Ik ben bang voor hem maar ik heb geen keus. Ik geef de hand van Anton over aan de Duitser, Anton kijkt naar me om, ik knik geruststellend, wat kun je anders? De kinderen zijn moe en hongerig, sommige zijn boos. Daarna stap ik uit. De soldaten blijven schreeuwen. Antons lip trilt. Jongen toch. Ik kan er niet tegen dat hij huilt. Irem probeert het verdriet te sussen.

Nog eens. Het is een chaos bij het uitstappen. Eindelijk frisse lucht. Ik neem Anton en Ursula bij de hand. Zoekend

kijk ik of ik de anderen zie. Lena loopt voor ons met mevrouw Silberstein. In de wagon blijft mevrouw Leibnitz zitten.

De deuren aan de andere kant worden ook opengeschoven. Het silhouet van mevrouw Leibnitz tekent zich af tegen de blauwe lucht. Mannen halen de spullen vanaf die kant uit de wagon. Koffers, tassen. Een pakket nieuwe lakens. Ursula's pop van celluloid, waar komt die nou vandaan? 'Kinderen Reisiger' staat in witte letters op het deksel van de koffer. Alle bagage is met witte verf van namen en adressen voorzien. Opdat niets zoek zal raken bij aankomst.

Ursula strekt haar armen uit naar de pop. De man gooit hem naar haar toe. Ze klemt het ding tegen zich aan. Dan stoot een andere man tegen het been van mevrouw Leibnitz.

'Aufstehen!' schreeuwt hij. Ze beweegt niet. Ik zie nu pas hoe grauw haar gezicht is. Er wordt weer alleen maar geschreeuwd. Langzaam begint mevrouw Leibnitz voorover te kantelen. Ik sla mijn handen voor Ursula's ogen. Bruusk draai ik haar gezicht tegen mij aan als met een doffe bonk het hoofd van mevrouw Leibnitz de bodem raakt.

'Ach so,' zegt de soldaat.

Wij moeten ons opstellen in rijen van vijf. Waar is Anton? Ik roep hem. Daar. Lena zoekt Koen. Hem heb ik niet gezien, hij zat niet in onze wagon. Lena speurt de rijen langs. Het is een ingehouden zoeken, het mag de soldaten niet opvallen. Ik zie de koorts in haar blik. Anton en Ursula staan bij mij, ik knijp in hun handen. Ursula klemt de pop vast. Ze moeten dicht bij mij blijven. Het is een instinctieve reactie. Onze koffer wordt uit de wagon gehaald en blijft naast de trein liggen. Een leeg kamp. Links en rechts barakken. Afdelingen gescheiden door prikkeldraad. We

schuifelen in de rijen naar voren. Dat doen we nog een keer.

Er wordt een overzichtsshot gemaakt. Het lawaai zakt weg. Een close-up van een eirond hoofd, een doodsbang gezicht. Verwilderde blik.

Anton snapte niet waarom hij in de kleedruimte werd geslagen, maar dat de trein niet vertrekt, begrijpt hij: daar hoort een locomotief voor.

Geroezemoes trekt door de groep. Ik strek mijn nek, probeer over alle hoofden heen naar links te kijken. Het kamp achter het prikkeldraad leek leeg maar is het niet. Met langzame, tergend langzame passen komt iemand aan de andere kant naar ons toe gelopen. Broodmager. Kaal hoofd. Een gestreepte jurk als een zak om dat schriële lichaam. Klompen. En alles van een vuiligheid die ik nog nooit eerder heb gezien. Ik weet niet of dit een vrouw is of een man. Holle diepliggende ogen. Ik trek Ursula de andere kant op, ik zoek de hand van Anton, we schuifelen verder.

Aan de andere kant van het hek loopt deze sterveling een stuk met onze groep mee. Dan geschreeuw. Geen idee in welke taal, ik versta er niets van, waanzinnig geworden. Ik heb buikpijn. Het gegil trekt de aandacht van de soldaten in de wachttorens waar we met z'n allen voetje voor voetje langsschuiven. Ik zie hoe de loop van een wapen over de rand gestoken wordt.

'Pas op!' roep ik. Het is eruit voor ik er erg in heb.

Lena geeft me een klap. Er klinkt een schot dat als een schok door de groep golft. Aan de andere kant van het hek zakt de mens in elkaar. Blijft liggen, beweegt nog even en is dan stil.